

RAQAMLI AXBOROT MUHITIDA JURNALISTIKANING ISHONCHLILIGI: TEODOR SHRAMM VA JAY ROZEN QARASHLARI

Sevara Rasulova

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy
kommunikatsiyalar universiteti 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16947030>

ARTICLE INFO

Received: 11th August 2025
Accepted: 12th August 2025
Published: 26th August 2025

KEYWORDS

jurnalistika, ishonchlilik, axborot nazariyasi, Teodor Shramm, Jay Rozen, raqamli muhit, fuqarolik jurnalistikasi, auditoriya, shaffoflik, nazariy tahlil.

ABSTRACT

Ushbu maqolada jurnalistikaning ishonchlilik mezonlari raqamli axborot muhitida qanday o'zgarayotgani nazariy asosda tahlil qilinadi. Teodor Shrammning klassik axborot nazariyasi va Jay Rozenning fuqarolik jurnalistikasi yondashuvlari asosida jurnalistikaning ijtimoiy vazifalari, axborot ishonchliligi va auditoriya bilan muloqot shakllari solishtiriladi. Qarama-qarshi epoxalarga mansub bo'lsa-da, har ikki olim nazariyasining zamonaviy jurnalistik amaliyot uchun dolzarb jihatlari aniqlanadi. Tadqiqot natijasida, bugungi raqamli davrda ishonchlilik faqat faktga asoslanish emas, balki ochiqlik, muloqot va hamkorlikni o'z ichiga olishi lozim degan xulosa chiqariladi.

So'nggi o'n yilliklarda axborot texnologiyalarining mislsiz darajada rivojlanishi nafaqat jamiyatning kommunikatsion tizimini, balki jurnalistikaning professional standartlari va tamoyillarini ham tubdan o'zgartirdi. An'anaviy ommaviy axborot vositalarida ishonchlilik mezonlari, avvalo, faktlarni tekshirish, manbalarni solishtirish va axborotning obyektivligini ta'minlash bilan belgilanar edi. Ammo raqamli muhitning paydo bo'lishi va internet auditoriyasining faol ishtiroki ushbu mezonlarni kengaytirishga, ularni yangi jihatlarga bilan boyitishga majbur qildi. Bugun jurnalistdan nafaqat aniq va ishonchli ma'lumot berish, balki o'z auditoriyasi bilan ikki tomonlama muloqot qilish, ochiq bo'lish, fikr xilma-xilligini hurmat qilish ham talab etilmoqda.

Mazkur maqolada aynan shu jarayon nazariy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida XX asrning mashhur kommunikatsiya nazariyotchisi Teodor Shramm va zamonaviy jurnalistika mutafakkiri Jay Rozen qarashlari turadi. Ularning yondashuvlari bir-biridan mutlaqo farqli tarixiy davrlarda shakllangan bo'lsa-da, har ikkisi ham jurnalistikaning ishonchlilik konsepsiyasiga alohida e'tibor qaratgan. Shramm nazariyasi an'anaviy "vertikal" kommunikatsiya modeli bilan ajralib tursa, Rozen konsepsiyasi raqamli demokratik muhitga xos "gorizontal" muloqot tamoyillariga asoslanadi.

Shuningdek, ushbu maqola doirasida jurnalistikaning ijtimoiy funksiyalari, axborot oqimida ishonchning o'рни va bugungi kunda professional jurnalist shaxsiga qo'yiladigan yangi talablar nazariy jihatdan ko'rib chiqiladi. Bu yondashuv jurnalistikaning faqatgina informatsion faoliyat emas, balki ijtimoiy-madaniy institut sifatida jamiyat barqarorligidagi rolini ham chuqurroq anglash imkonini beradi.

Teodor Shramm XX asr axborot nazariyasining eng yirik vakillaridan biri bo'lib, jurnalistikani tizimli axborot almashinuvi sifatida tasvirlagan. Uning nazarida, jurnalist — axborot

“darvozaboni”, ya’ni axborotni tanlab, tartibga solib, ijtimoiy muvozanatni saqlagan holda yetkazuvchi subyektdir. Shramm uchun ishonchlilik bu — obyektivlik, tekshirilgan manbalar, faktga sodiqlik va siyosiy betaraflikdir. U jurnalistikaning rolini passiv auditoriyaga faol axborot uzatuvchi sifatida belgilaydi. Uning modeli vertikal xarakterga ega bo’lib, yuqoridan (jurnalist, OAV) pastga (auditoriya) yo’nalgan kommunikatsiyani tasvirlaydi. U ijtimoiy tizimda jurnalistikaning “axborot qon tomir” vazifasini urg’ulaydi.

Uning yondashuvida ishonchlilik — bu axborotning uzatilishidagi texnik va axloqiy intizom. Jurnalist axborotni shunchaki beruvchi emas, balki ijtimoiy barqarorlikni saqlovchi rolda ko’riladi. Bu nazariyada auditoriya faqat iste’molchi sifatida ishtirok etadi.

Jay Rozen: Fuqarolik jurnalistikasi va muloqot asosidagi ishonchlilik

Jay Rozen esa butunlay boshqa pozitsiyani egallaydi. U jurnalistikani ijtimoiy muloqotni faollashtiruvchi demokratik maydon sifatida ko’radi. Rozen fuqarolik jurnalistikasi nazariyasini ilgari suradi, bu esa jurnalistni jamiyat bilan muloqotga kirishuvchi, auditoriyani axborot jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiruvchi subyekt sifatida talqin qiladi. Rozenning fikricha, ishonchlilik — bu faqat fakt to’g’riligiga emas, balki jurnalistning ochiqligiga, shaffofligiga va haloligiga bog’liq. U jurnalistni insoniy, ochiq, o’z nuqtai nazariga ega, lekin ayni paytda jamiyatga javobgar shaxs sifatida ko’radi. Rozen shuningdek, jurnalist va auditoriya o’rtasidagi tenglikni ilgari suradi. Bu yondashuvda “xalq bilan gaplashish emas, xalq bilan gaplashuv” markaziy o’rin tutadi. Auditoriyaning faol ishtirokchilikka o’tishi, ayniqsa, bloglar, ijtimoiy tarmoqlar va citizen journalism (fuqarolik jurnalistikasi) orqali amalga oshmoqda. Rozen uchun ishonchlilik — bu suhbat qurish qobiliyati va o’zgaruvchan muloqot kontekstida o’zini tutish madaniyati.

Nazariy qarashlarning o’xshashlik va tafovutlari.

Teodor Shramm va Jay Rozen nazariy yondashuvlari orasida umumiyliklar mavjud: Ikkalasi ham jurnalistikaning jamiyatda ijtimoiy muvozanat va axborot oqimi boshqaruvidagi muhim rolini tan oladi. Har ikki olim ishonchlilikni jurnalistning asosiy burchi sifatida ko’radi.

Ammo ularning asosiy tafovutlari quyidagilarda aks etadi:

1. Jurnalist roli:

Shramm: axborotni nazorat qiluvchi, obyektiv uzatuvchi.

Rozen: jamiyat bilan muloqot qiluvchi, o’z fikriga ega ishtirokchi.

2. Auditoriya:

Shramm: passiv qabul qiluvchi.

Rozen: faol axborot ishtirokchisi, fikr bildiruvchi, muhokama yurituvchi.

3. Ishonchlilik talqini:

Shramm: faktologik aniqlik, texnik va axloqiy standartlar.

Rozen: shaffoflik, ochiqlik, jamiyat bilan ishonchli aloqalar.

Bu tafovut zamon va texnologik rivojlanishdan kelib chiqadi. Shrammning nazariyasi industrial ommaviy axborot vositalari davriga mos keladi. Rozen esa raqamli demokratiya, ijtimoiy tarmoqlar va interaktiv jurnalistikani nazarda tutadi.

Raqamli axborot muhiti jurnalistika uchun yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda murakkab sinovlarni ham taqdim etmoqda. Endilikda ishonchlilik faqatgina faktlarni tekshirish va

obyektivlikni ta'minlash bilan cheklanmaydi. Bu tushuncha kengroq ijtimoiy-kognitiv fenomen sifatida shakllanib, unda shaffoflik, ochiqlik va auditoriya bilan hamkorlik alohida o'rin egallaydi.

Teodor Shrammning klassik axborot nazariyasi jurnalistikani tizimli axborot almashinuvi va ijtimoiy barqarorlikning kafolati sifatida talqin etadi. Bu model faktologik aniqlik, siyosiy neytrallik va professional axloqiy me'yorlarga asoslanadi. Biroq, uning chegarasi shundaki, auditoriya asosan passiv qabul qiluvchi sifatida ko'riladi. Jay Rozen esa mutlaqo yangi paradigma — fuqarolik jurnalistikasi yondashuvini taklif qiladi. Uning qarashlarida jurnalist va auditoriya o'rtasidagi chegaralar tobora yo'qolib, ishonchlilik tushunchasi suhbat, hamkorlik va ochiqlikka asoslanadi. Bu model raqamli muhitdagi interaktiv kommunikatsiyaga mos keladi va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, bugungi jurnalistika klassik va zamonaviy yondashuvlarning sinteziga tayanishi zarur. Shrammning faktga asoslangan obyektivligi va Rozenning shaffoflikka asoslangan muloqot tamoyillari uyg'unlashgandagina ishonchlilikning zamonaviy talqini yuzaga chiqadi. Bu uyg'unlik jurnalistni nafaqat axborot yetkazuvchi, balki jamiyat bilan ochiq muloqot qiluvchi, fuqarolik faolligini qo'llab-quvvatlovchi va demokratik qadriyatlarni mustahkamlovchi shaxs sifatida namoyon etadi.

Demak, raqamli davrda jurnalistik ishonchlilik — bu faqatgina "to'g'ri xabar berish" emas, balki ochiqlik, halollik va jamiyat bilan barqaror aloqani shakllantirish madaniyatidir. Aynan shunday yondashuvigina jurnalistikaning ijtimoiy ahamiyatini saqlab qoladi va uni yangi sharoitlarda ham dolzarb qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Schramm, W. (1964). *Mass Media and National Development: The Role of Information in the Developing Countries*. Stanford University Press.
2. Schramm, W. (1954). *How Communication Works*. In *The Process and Effects of Mass Communication*, ed. Wilbur Schramm. University of Illinois Press.
3. Rosen, J. (1999). *What Are Journalists For?* Yale University Press.
4. Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2001). *The Elements of Journalism*. Crown Publishers.
5. Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442–464.
6. McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory* (6th ed.). Sage Publications.
7. Ward, S.J.A. (2015). *Ethics and the Media: An Introduction*. Cambridge University Press.
8. Hermida, A. (2010). Twittering the News: The Emergence of Ambient Journalism. *Journalism Practice*, 4(3), 297–308.
9. Zelizer, B. (2004). *Taking Journalism Seriously: News and the Academy*. Sage Publications.
10. Singer, J.B. (2007). Contested Autonomy: Professional and Popular Claims on Journalistic Norms. *Journalism Studies*, 8(1), 79–95.